

Los Ronderos i altres experiències musicals des de l'educació social

Núria Guasch Coll | Roger Fe Espin | David Vázquez Villamor

■ **Núria Guasch Coll**, educadora social a la Llar de Pau de les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül.

■ **Roger Fe Espin**, educador social al Centre d'Acollida Assís.

■ **David Vázquez Villamor**, educador social a l'Obra Social Santa Lluïsa de Marillac.

Habla, comunica y canta. ¡Necesitamos ser voz!

Solo si callas, no tendrás voz.

“Somos voz”, David Vázquez

Somos Los Ronderos y nos llevamos mejor que algunos hermanos.

Cecilio Salom

En aquest article reflexionarem entorn de diverses experiències on la música ha esdevingut una eina clau i transformadora en la intervenció social. Parlarem de Los Ronderos i el significat d'aquest grup musical tan especial sorgit de la intervenció en l'àmbit de l'exclusió social i les persones en situació de sense llar. Començarem exposant-ne els orígens, gairebé casuals i circumstancials per, a continuació, donar veu als seus protagonistes recollint testimonis directes, els quals deixen palès que el que en el seu dia va ser una “ocurrència” avui conforma un sòlid projecte a punt de complir el desè aniversari. En la segona part, coneixerem altres projectes més novells que també es basen en la música com a element inclusiu.¹

Los Ronderos, l'origen del projecte

El grup musical Los Ronderos neix el mes de febrer de 2005 al Centre d'Estada Limi-

tada (CEL) per a persones convalscent de l'Obra Social Santa Lluïsa de Marillac² de la Companyia de les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül.

¹ Entenem la inclusió no només com la modificació de situacions objectives d'exclusió (accés a l'habitatge, salut, educació, informació, cultura...), sinó també com a generació d'oportunitats per a l'expressió del mateix subjecte que permeten que es desenvolupi en plenitud i participi activament, socialment i culturalment, de manera que deixi de ser únicament un receptor passiu.

² Obra Social Santa Lluïsa de Marillac [en línia]. Barcelona: Companyia Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül. <[www.osmarillac.org](http://osmarillac.org)> <<http://osmarillac.org/los-ronderos>>

▼ Foto: Núria Martínez. Los Ronderos en acció davant el Passeig Marítim de la Barceloneta.

La idea sorgeix de la iniciativa de l'educador social del centre, músic de vocació, que anima alguns dels residents a unir les seves habilitats instrumentals i vocals. Los Ronderos es presenten públicament durant la celebració d'una festa de Carnaval al centre, després d'uns pocs, accelerats i improvisats assajos, i amb més ganes i voluntat que coneixement de causa. El sentiment de pertinença encara està per construir.

Aquella experiència positiva, juntament amb la necessitat de dissenyar i planificar una programació d'activitats lúdiques, habilitats socioeducatives i instrumentals (feina, habilitatge...) dotades del sentit educatiu i participatiu –i no només ocupacional– que promou el centre, es converteix en un taller de música

regular, setmanal i que ben aviat es consolida. Amb el pas del temps s'acabarà emmarcant en la graella i programació setmanal del que acabarà sent un nou projecte de l'Obra Social: el centre de dia.³

Àmbit d'intervenció

La majoria de persones que configuren el grup Los Ronderos han patit, en algun moment o durant un llarg període de la seva vida, una situació d'exclusió social que fins i tot els ha pogut portar a viure al carrer. Segons la definició de Federació Europea d'Organitzacions Nacionals que treballen amb Persones sense Llar (FEANTSA),⁴ *es considera una persona en situació de sense llar aquella que no pot accedir o conservar un allotjament*

³ Tant el CEL com el centre de dia de l'Obra Social Santa Lluïsa de Marillac són serveis concertats amb l'Ajuntament de Barcelona (Departament d'Atenció a Persones Vulnerables / Direcció de Serveis de Família i Serveis Socials / Àrea de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports).

⁴ *European Federation of National Organisations working with the Homeless* [en línia]. Brussel·les: FEANTSA. <<http://www.feantsa.org>>

*adequat, adaptat a la seva situació personal, permanent i que proporcioni un marc estable de convivència, ja sigui per raons econòmiques o altres barres socials, o bé perquè presenta dificultats personals per portar una vida autònoma.*⁵

Comptats membres del grup són voluntaris o voluntàries, alumnes en pràctiques, exresidents del centre o educadors i educadores d'altres centres que es dediquen al mateix àmbit d'intervenció. Tanmateix, però, el que importa és el fet compartit de ser integrants del mateix grup, aspecte pel qual no es generen distincions entre uns i altres.

La veu dels protagonistes

No ens volíem limitar a fer un repàs cronològic, ni a descriure el projecte fonamentant-lo en els beneficis de la música reconeguts des dels estudis teòrics, com ja vam fer

**La majoria de
persones que
configuren el grup
Los Ronderos han
patit una situació
d'exclusió social.**

en un article publicat a la *Revista de Educación Social d'Edu-so.net*,⁶ sinó que ens semblava més interessant recollir les pròpies opinions i vivències dels components actuals de Los Ronderos a través de les res-

postes obtingudes a l'hora de formular-los tres preguntes.⁷ Així, com que en un primer moment vam pensar que la resposta escrita resultaria menys condicionada —cal tenir en compte que els mateixos narradors hem format i/o encara formem part del grup Los Ronderos—, els fragments orals aclaridors que feien per completar la resposta escrita són els que van resultar més rics, dinàmics, subtils, matisats... i, per tant, són d'on hem extret la majoria de continguts.

D'altra banda, les dues primeres preguntes s'han conjugat en una de sola en el moment de repassar el que s'ha contestat, ja que vuit de les nou persones interrogades no di-

5 La definició de persona sense llar, oficial des de 1995 per FEANTSA, segueix sent vàlida a dia d'avui perquè posa en relació dos elements per explicar un problema que, sent social, s'ha de poder analitzar com a realitat social, col·lectiva, històrica i políticament determinada: els elements estructurals (mercat de l'allotjament, situació econòmica general, mercat de treball, legislació social) i els elements biogràfics (dificultats personals, dèficits o handicaps de qualsevol tipus).

6 FE, Roger; GUASCH, Núria; VÁZQUEZ, David (2012).

7 Les tres preguntes formulades van ser:

a) *Què et va motivar a entrar a formar part del grup?*

b) *Què significa per a tu assajar i tocar amb Los Ronderos (sensacions, emocions, vivències...)?*

c) *Tens cap anècdota, curiositat o record que vulguis explicar?*

ferenciaven els sentiments o sensacions produïts per l'acció musical del que verbalitzen que els aporta formar part d'un conjunt musical. En aquest sentit, creiem que una de les primeres conclusions que es pot extreure, tot i que sigui de forma implícita, és la importància del concepte de projecte compartit: ningú parla d'ell o ella mateixa com a individu al marge del grup, sinó sempre com a component d'aquest. Dit en altres paraules, el sentiment de pertinença és a la base de tot: "Amb Los Ronderos tinc contacte amb unes persones amb qui em sento unit"; "la cooperació entre nosaltres ens converteix en pinya i això és meravellós perquè en el dia a dia cadascú va per la seva banda".

Altres trets característics que trobem a l'hora de repassar les contestacions no es poden deslligar de les històries de vida dels protagonistes: l'experiència de pujar a un escenari esdevé idea força i impregna de sentit la majoria de respostes. En paraules d'un "Rondero": "Passes de ser una persona apartada a posar-te davant d'un públic que t'aplaudeix". Així, un altre dels arguments majoritaris té a veure amb la reacció del públic. Veiem, doncs, com en la majoria de respostes es fa referència a la força, el poder o impacte de la música quan, per exemple, és capaç de fer aixecar a una dona de la seva cadira de rodes en un concert al casal d'avis. "Una vegada es va aixecar una dona que no ho havia fet des que va ingressar en aquella residència"; "em motiva molt veure com el públic es diverteix amb nosaltres"; "l'expe-

riència de veure que la gent gran balli i canti amb nosaltres és molt gratificant".

Respecte a les diferents sensacions que comparteixen en parlar de formar part d'un grup, a més del fort sentit de pertinença ja assenyalat, trobem paraules de gratitud: "Per mi, participar és un luxe, en els concerts m'ho passo molt bé i cadascun de nosaltres compleix amb la seva funció al màxim. L'experiència és inoblidable"; "sobretot, gràcies per l'oportunitat"; "de no ser res, hem fet una cosa molt bonica i gran"; "em trobo a gust amb el grup i amb la gent que hi col·labora perquè és un espai on em sento ocupat, perquè la meua vida és la música".

L'assaig de Los Ronderos és una de les activitats amb més demanda i participació a l'Obra Social, i a dia d'avui va més enllà d'un horari formal i de l'estricta programació d'activitats setmanal. A banda del taller o assaig, que té lloc tots els dilluns al matí i els dijous a la tarda, el grup fa actuacions entre setmana, dies festius o caps de setmana. Lluny d'eludir el compromís fora dels dies i hores dels assajos, Los Ronderos estan sempre a punt i amb bona disposició per anar allà on els demanin (cal remarcar que en cap cas obtenen benefici econòmic o material). Indubtablement, el valor de sentir-se útils i reconeguts en són la raó: "Si hi hem d'anar, hi anem, perquè hi ha gent (públic) que ens està esperant"; "ens és igual que hi hagi o no escenari, micros o altaveus..."; "és com el circ, és màgic, l'actuació segueix, tot i que hi hagi inter-

Monogràfic

A cop d'art

rupcions”; “segons a quins llocs arribes, la primera sensació és de tristesa; després, la gent s’anima quan cantem i comencen a ballar, cantar i fer voltes, les cuidadores van boges”; “quan parlen de mi com el cantant o fins i tot em reconeixen perquè m’han vist actuar en altres ocasions, tinc una gran satisfacció i marxo ple”.

Altres experiències

Segurament, la convicció que la música té una visió catalitzadora de la sensibilitat col·lectiva, unes vegades utilitzada com a vàlvula d’escapament, i unes altres com a creació i clímax on conflueixen les emocions, la tenen també altres professionals o equips educatius que han dissenyat en els darrers anys projectes similars i amb importants punts de connexió amb l’experiència duta a terme per Los Ronderos.

L’any 2011, ja vam començar a sentir parlar de l’aparició d’altres projectes i experiències similars en altres centres de la Xarxa d’Atenció a Persones Sense Llar (XAPSLL)⁸ de Barcelona. Així ho vam deixar escrit a l’article publicat el gener de 2012, del qual ja hem fet esment. No era una casualitat, més aviat una intuïció. Actualment, dins l’àmbit de la intervenció amb persones en situació d’exclusió social, coneixem, de primera mà, tres projectes musicals que han començat a donar sortida a les seves creacions, fins i tot fent con-

certs i actuacions dins i fora de les pròpies seus. Als participants d’aquests grups se’ls van formular les mateixes preguntes per tal de comptar també amb les seves veus a l’hora de posar de relleu el que esdevé més significatiu en les experiències esmentades.

Assís WORLD BAND. CENTRE D’ACOLLIDA Assís⁹

L’Assís World Band (AWB) va néixer ara fa quatre anys, amb motiu de la celebració del desè aniversari del Centre d’Acollida Assís, entitat dedicada a donar una atenció integral a les persones en situació de sense llar, ubicada al barri de Sarrià.

Assís volia posar música a la festa i van trobar persones ateses que tocaven o havien tocat instruments, i juntament amb voluntaris i un educador van preparar cinc temes per a l’ocasió. Posteriorment, veient els beneficis que la música aporta a totes les dimensions de l’ésser humà, es va instaurar com a activitat del centre.

Durant aquests quatre anys les persones que han passat per l’AWB han variat molt, però l’esperit s’ha mantingut: gaudir amb la música sense importar el nivell que es tingui, i crear dinàmiques i espais de relació i comunicació positives entre les persones ateses.

La multidimensionalitat de la música no permet obtenir fàcilment indicadors científics respecte als beneficis que produeix

⁸ Xarxa d’Atenció a Persones Sense Llar [en línia]. Barcelona: XAPSLL. <<http://bit.ly/1waYVFP>>

⁹ Centre d’Acollida Assís [en línia]. Barcelona: ASSÍS. <<http://www.assis.cat>>

▼ Foto: Esther Borrego. Los Ronderos davant de l'Obra Social Santa Lluïsa de Marillac.

aquesta forma artística, però el simple fet de preguntar als participants com se senten i què significa per a ells justifica l'activitat en un 100%: "Participar en la AWB me hace olvidar los problemas diarios y me ayuda a encarar el día con más ilusión".

CORAL SHALOM. LLAR DE PAU, CASA DE CONVALESCÈNCIA PER A DONES - COMPANYIA FILLES DE LA CARITAT

La coral Shalom va néixer fa poc més de tres anys a partir d'un taller de música que es duïa a terme un cop a la setmana a Llar de Pau, dinamitzat per dues voluntàries i una educadora de la casa. Al principi es va pensar com un espai la finalitat principal del qual era l'expressió vocal i corporal, així com la cohesió grupal. En tractar-se d'una coral, sempre es dóna molta importància al que aporta cadascú, remarcant que, quan manca alguna com-

ponent, l'essència no és completa, ja que el tot necessita de cada part. I, efectivament, llavors el tot esdevé més valuós que la suma de les parts: "Algunas veces me gusta recordar a otras compañeras que han formado parte del coro y ya no están. Cada una deja su huella"; "es algo importante porque me hace confiar en mí misma. Yo también apporto algo"; "es bonito aportar las capacidades de cada una al servicio del grupo. Siento que cuando cantamos juntas estamos conectadas armónicamente". Alhora configurava una "excusa", com la resta de tallers o activitats programades, a través de la qual es podien treballar hàbits com la constància, el compromís o la puntualitat.

Actualment continua sent útil per incidir en tot el descrit anteriorment, però amb el temps els horitzons s'han anat ampliant, ja que, després d'experimentar les sensaci-

Monogràfic

A cop d'art

La música ens obliga a recordar la nostra humanitat compartida i ens ofereix l'oportunitat de transcendir el món en què vivim.

ons positives d'actuar en públic, l'activitat es va anar consolidant i va anar agafant embranzida. Tres anys enrere, quan es va començar a fer el taller, s'havia d'anar a buscar les dones perquè hi assistissin, mentre

que ara, gràcies a les vivències enriquidores que ja formen part del bagatge de la coral Shalom, quan arriben les dinamitzadores del taller, són les dones residents a Llar de Pau que les estan esperant per tal de començar l'activitat.

Partim de la idea que totes tenim capacitat per cantar i alhora considerem que hem d'assolir el màxim de les nostres possibilitats, treure el millor de cadascú. Per tant, el desenvolupament del taller no es limita a anar afegint cançons a l'atzar al repertori o a repetir les cançons una i altra vegada. Volem anar més enllà. Per això, sempre comencem amb alguns estiraments de distensió que posen el cos en disposició de cantar; seguim amb exercicis d'escalfament vocal centrats en la millora de la tècnica –no només perquè soni millor, sinó perquè ens sentim, en l'amplitud de la paraula, millor cantant–; duem a terme alguna dinàmica que pot anar enfocada a la importància d'estar atentes a la “batuta” de direcció (dinàmiques de volum, tempo, intenció en cada frase o paraula...) o a interioritzar

que no només transmetem a través de la veu sinó amb tot el cos; reflexionem al voltant del significat de les lletres de les cançons; associem frases amb gestos, de manera que ens ajudin a memoritzar les

frases i, per tant, puguem deixar al marge les carpetes, que, més enllà d'ajudar-nos a seguir el fil d'una cançó, quan la comencem a aprendre, més endavant acaben resultant limitadores perquè ens ocupen les mans i no ens donen la llibertat d'utilitzar-les per a l'expressió gestual; etc.

A Llar de Pau, cada dimecres es posa de manifest que la música té un enorme poder en l'estat d'ànim, ja sigui perquè la que ho experimenta en primera persona ho verbalitza o perquè, tot i no posar-hi paraules, totes ho notem. “Mentre cantem juntes estic més tranquil·la. La música em dona pau i tranquil·litat”; “la sensació que més identifico és l'alliberació. I la tranquil·litat”; “aunque tengo muchas penas, cantar me emociona. Formamos un buen equipo y lo siento muy adentro. Es como estar en el cielo”; “cantar me hace sentir muy bien. La música transforma, es un lenguaje universal”.

La coral Shalom va assolint nous reptes com col·laborar amb –i per a– altres centres. Hem cantat a –i amb– gent gran, infants i

joves: “Me encantó ensayar con los niños y niñas. Nos trataron muy bien y nos cedían los asientos. Estamos esperando repetir”. I hem constatat que la intergeneracionalitat és un element que suma riquesa a l'experiència; hem actuat en la clausura de dues jornades pedagògiques organitzades per les escoles vicenciances... i potser el més senzill i a la vegada més significatiu és que les cançons de la coral ja no només sonen en el lloc, dia i hora assignats al taller de música, sinó en qualsevol espai i moment del dia. Amb la pròpia veu de les cantants: “Un día íbamos cantando a la vez que caminábamos y llenamos toda la casa con nuestras voces, fue mágico”.

Ens comencem a llançar fins i tot a l'hora de compondre: “Nos hemos aventurado a aprender una canción con letra de una compañera y música de una voluntaria”.

Els KU3. LLAR PERE BARNÉS, RESIDÈNCIA D'ARRELS FUNDACIÓ¹⁰

Bob Walker, educador social a la Llar Pere Barnés, ens contestava el següent quan li preguntàvem què són Els KU3: un grup de música?, un espai per relacionar-se?, una oportunitat per sentir-se part d'un grup?, un espai on les persones poden expressar-se lliurement? Diria que és tot això i més.

El grup va néixer l'any 2011, per casualitat. A la Llar Pere Barnés, la residència d'Arrels Fundació, cada dijous es feia un

taller de música on les persones ateses podien participar, o bé tocant un instrument o simplement escoltant cançons populars.

Un dia algú va comentar que seria interessant fer un concert i, a partir d'aquell moment, es va consolidar el grup. No és un grup tancat, qualsevol persona hi pot entrar. Per formar-ne part no cal ser bon músic; simplement cal tenir ganes de passar-s'ho bé. De vegades les cançons surten bé; d'altres, no tant. Tant és, l'important és que tothom hi hagi participat, s'ho passi bé i s'hagi sentit part del grup.

A dia d'avui són vuit components i durant aquests tres anys el grup ha fet diversos concerts al mateix centre, però també en espais com la festa major del Poble Sec.

Si escoltem els seus testimonis, observem que no divergeixen massa dels de Los Ronderos. La idea del grup com a element d'inclusió i espai de desconexió i reconeixement sempre hi és present: “Estoy bien en el grupo, me relaja”; “surto de cada assaig plena de vitalitat!”; “els assajos em suposen un moment de desconexió, la resta de les coses queden en un segon pla”; “dentro del grupo estás a resguardo de inclemencias (tu pasado), y aventuras una ilusión en el día a día, en espera de que amaine, y así reencontrarte contigo mismo, intuyendo que volverás a tu lugar perdido, en la sociedad. Esto para mi son Els KU3”.

¹⁰ Arrels Fundació [en línia]. Barcelona: Arrels Fundació. <<http://www.arrellsfundacio.org>>

Monogràfic

A cop d'art

▼ Foto: Josean Ducable. Los Ronderos en plena acció al final d'una actuació a la parròquia del Port, a la Zona Franca (Barcelona).

Conclusions

Diversos autors han parlat dels beneficis que aporta la música i creiem que no podem de fer retòrica persuasiva si afirmem que la música ens obliga a recordar la nostra humanitat compartida i ens ofereix l'opunitat de transcendir el món en què vivim.

A punt de complir deu anys, Los Ronderos són un projecte ja consolidat. Consolidat perquè les bases hi són, perquè les persones van canviant, rondant, en diferents etapes o èpoques, igual que ho fan els seus processos vitals i d'inserció social.

Los Ronderos s'han convertit també en una mena de carta de presentació de l'Obra Social Santa Lluïsa de Marillac, la intervenció educativa en acció, el treball comunitari en estat pur. De l'actuació al casal d'avis a

l'aniversari de l'alberg i de la festa major a la sardinada popular, encara hi ha més reptes per assolir. La majoria de reptes han anat arribant sense buscar-los, perquè, precisament, la pretensió sempre ha estat passar-s'ho bé compartint, fer música i fer gaudir els altres. El grup continua sent convidat a diferents escenaris i espais públics o privats. Bé és cert que a vegades ha calgut aturar-se, dir que no i posar fre a l'activitat, pel bé comú i per tal de carregar de nou les piles.

L'any 2015, Los Ronderos han estat convidats, juntament amb els i les alumnes que participen del projecte de música instrumental de l'Escola Gabriel Castellà d'Igualada, a una actuació summament especial a l'Auditori de Barcelona, dins el projecte *Et Toca a Tu*.¹¹ Serà una manera

11 *Et Toca a Tu* és molt més que un concert. És una experiència diferent cada any, com ho són les obres i els interpres convidats a pujar a l'escenari al costat dels més de noranta músics de l'OBC. <<http://bit.ly/1u8lN4t>>

excel·lent de celebrar els deu anys de música compartida i també serà, sens dubte, el millor regal possible i el reconeixement a una trajectòria escrita al ritme de melodies inclusives. Mentrestant, altres actuacions estan per arribar i tots els dilluns i dijous, al taller del centre de dia, ens seguirem trobant i seguirem cantant.

Per la seva banda, l'Assís World Band, la coral Shalom i Els KU3 també van fent camí i ja han escrit els primers capítols de la seva pròpia història.

No dubtem que, amb el temps, aniran sorgint més iniciatives d'aquest estil i que seguirem la pista a diversos projectes que constitueixen referents on emmirallar-se.¹² Des d'aquí aprofitem per felicitar-los, expressar-los la nostra admiració i animar-los a seguir endavant. Creiem fermament en la música i en el fet que, citant Eva Vila –música, directora de cinema i professora de la UPF–, “la veritable acció musical no parla del nombre d'escoles, de resultats numèrics ni de vendes, sinó del valor transformador de la música i de la riquesa de l'art com a catalitzador de les necessitats socials”.

Referències bibliogràfiques

- CASTILLO, Raúl; SOSTENGO, Rosmina; LÓPEZ-AROSTEGI, Rafael. *Arte para la inclusión y la transformación social* [en línia]. Bilbao: Observatorio del Tercer Sector de Bizkaia, 2012. <<http://bit.ly/1CoZThM>>
- FE, Roger; GUASCH, Núria; VÁZQUEZ, David. “Los Ronderos: melodías para la inclusión”. *Revista de Educación Social* [en línia], núm. 14 (2012). <<http://bit.ly/1sLsRr2>>
- HERNÁNDEZ, Lucía. *El Mundo de Lucía* [en línia]. [s.l]: [s.n]. <<http://bit.ly/1u8zkch>>
- TRÍAS, Eugenio. *El canto de las sirenas: argumentos musicales*. Barcelona: Galaxia Gutenberg; Círculo de Lectores, 2007.
- VILA, Eva. “Música transformadora”. *Barcelona Metròpolis, capital en transformació*, núm. 88 (2013), pàg. 32-40. També disponible en línia a: <<http://bit.ly/Zw0uRO>>

12 ARAGAY, Josep Maria. *Basket Beat* [en línia]. [s.l]: Josep Maira Aragay. <<http://www.basketbeat.org>> <www.ribermusic.org>
 Cor Àkan [en línia]. Barcelona: Associació en Suport i Acollida d'Immigrants. <www.akan.cat>
 Voces y Música para la Integración [en línia]. Barcelona: Músicos por la Paz y la Integración. <<http://bit.ly/1w8FlcA>>
 SÁNCHEZ, Rafa. *La Fábrica de Canciones* [en línia]. <<http://www.rafasanchez.org>>
 SÁNCHEZ, Rafa. *Fábrica de canciones: Fundación Rai y Obra Social Caja Madrid* [vídeo]. <<http://bit.ly/1stxEMp>>
 Recomanem encaridament la visualització dels capítols de la sèrie documental *Actua*, una producció de Televisió de Catalunya amb la col·laboració de Funky Monkey que es va emetre entre el desembre de 2012 i el gener de 2013, i que explica diversos projectes de dinamització social a través de les arts escèniques que es duen a terme arreu de Catalunya. <<http://www.tv3.cat/actua>>